

РОЗДІЛ III. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СИНТАКСИСУ

Марина Балко

ББК Ш12=411.4*220

УДК 81'367.04

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСНОВНІ ОЗНАКИ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

Автор статті, проаналізувавши традиційний підхід до визначення словосполучення як мовної одиниці, викладає власний погляд на цю проблему. У статті пропонується авторське визначення словосполучення як особливої синтаксичної одиниці-конструкції, яке ґрунтується на встановлених диференційних ознаках цієї мовної одиниці.

Ключові слова: словосполучення, структурна схема словосполучення, непередикативна конструкція, підрядний прислівний зв'язок, ситуація.

Вивчення синтаксичних одиниць різного рівня на сьогодні є надзвичайно актуальним, адже допомагає глибше пізнати особливості побудови висловлень і тексту. Проте дослідження словосполучення як мовної одиниці останнім часом не надто популярні незважаючи на те, що проблема визначення словосполучення є однією з найбільш дискусійних і суперечливих у сучасному мовознавстві.

Мета пропонованої статті – встановити основні диференційні ознаки словосполучення як мовної одиниці й дати дефініцію словосполучення. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати традиційний підхід до визначення словосполучення; 2) встановити основні диференційні ознаки словосполучення як мовної одиниці; 3) дати дефініцію словосполучення.

Загальноприйнятим є підхід, відповідно до якого при визначенні словосполучення спираються на його порівняння зі словом і реченням [Ахманова 1955; Виноградов 1954; Загнітко 2001; Мельничук 1972; Прокопович 1966; Сухотин 1950; Удовиченко 1968; Ярцева 1955 та ін.]; були навіть спроби (пор. роботи Й. Ріса) визначити словосполучення чисто негативно, як таке утворення, яке не є ані словом, ані реченням.

Порівнюючи словосполучення з реченням, учені зазначають, що у цих синтаксичних одиниць багато спільних ознак: а) обидві одиниці граматично оформлені, тобто компоненти в них пов'язані синтаксичним зв'язком; б) будівельний матеріал у них однаковий: слово і словоформа; в) обидві одиниці позначають розширений факт дійсності. Істотними відмінностями між реченням і словосполученням визнають такі: а) словосполучення виконує номінативну функцію, а речення – комунікативну; б) словосполучення входить у комунікативну систему тільки через речення; в) словосполученню властива інтонація називання, а реченню – повідомлення; г) словосполучення вміщує не менше двох повнозначних одиниць, речення може складатися і з одного слова (пор.: *сніжна зима, повідомити про пригоду. Смеркає. Весна.*); г) у словосполученні один з членів підпорядковується іншому (субординативні відношення), в реченні головні члени координуються одне відносно іншого; д) у реченні наявна предикативність, а в словосполученні – ні; е) з усіх наявних форм синтаксичного зв'язку в реченні реалізуються всі, а в словосполученні – тільки підрядний прислівний зв'язок [Загнітко 2001:50].

Порівнюючи словосполучення зі словом, мовознавці зазначають, що у цих одиниць також багато спільних ознак: а) вони не є комунікативними одиницями; б) позбавлені предикативності; в) характеризуються номінативною функцією; г) система форм слова і словосполучення визначається стрижневим словом; г) виступають будівельним матеріалом для речення. Водночас учені визнають, що між словосполученням і словом є істотна різниця: а) у них різна кількість смислових показників; б) словосполучення є мінімальним контекстом для слова; в) у словосполученні активно виявляються граматичні категорії опорних слів [Загнітко 2001: 50-51].

Переважну більшість цих тверджень щодо співвідношення словосполучення і слова, словосполучення і речення ми приймаємо. Проте з деякими ознаками словосполучення, виділеними ще В.В. Виноградовим, а саме – „словосполучення є будівельним матеріалом для речення” і „словосполучення характеризується номінативною функцією”, – ми не погоджуємося.

На нашу думку, визнання того, що словосполучення є будівельним матеріалом для речення, передбачає визнання того, що словосполучення існують у мові до речення і беруться для побудови речень у готовому вигляді. Таким чином, словосполучення, власне, прирівнюються до окремих слів. Не можна погодитись, що, наприклад, речення *Хочу крикнути в далечінь безкраю І когось на допомогу кликати* (О. Теліга) побудоване зі словосполучень *хочу крикнути в далечінь, далечінь безкраю, хочу кликати на допомогу, хочу кликати когось*, або речення *Перекинувся у небі місяць, Духи вже третину його з'їли* (О. Ольжич) побудоване зі словосполучень *перекинувся у небі, третину його, третину його з'їли*. Речення не будуються зі словосполучень, а являють собою результат реалізації сполучувальних можливостей слів і словоформ. Тільки фразеологічно зв'язані сполуки, які фактично за значенням дорівнюють одному слову, можна розглядати як будівельний матеріал для речення. Фразеологічні одиниці належать до лексичної системи мови, вони не створюються кожного разу

заново, а відтворюються в мовленні в готовому вигляді, пор.: *Почувши новину, вона зробила круглі очі. Після півгодинного пояснення він махнув рукою: - Що з тобою розмовляти?! Гм, не знаю...але є речі, над якими не варто сунути собі голови* (М. Яцків).

Щодо цього питання ми дотримуємося думки Т.О. Туліної. Словосполучення, на її думку, – це „утворення, релевантне при аналізі мови в динамічному аспекті, яке виникає ні до й ні після речення, а в процесі його реалізації, в процесі розгортання компонентів тієї чи іншої структурної схеми при побудові висловлення” [Туліна 1976: 10]. Під час цього процесу для опису ситуації у дію залучаються окремі слова з їхнім сполучувальним потенціалом, який реалізується як в семантичному плані (сполучуваність семем), так і в синтаксичному плані (сполучуваність словоформ).

Питання про функцію словосполучення як значимої мовної одиниці є, на нашу думку, одним з найбільш складних питань теорії словосполучення.

Функцію словосполучення прийнято визначати як номінативну, а отже, так само, як і щодо попереднього дискусійного питання (чи є словосполучення будівельним матеріалом для речення), ототожнювати словосполучення і слово. Говорячи про номінативну функцію словосполучення, звичайно посилаються на В.В. Виноградова, який розмежував слова як знаки окремих понять і словосполучення як знаки „якогось єдиного, але розчленованого поняття або уявлення” [Виноградов 1954: 6]. Проте вже сам В.В. Виноградов зауважував, що слід зрозуміти умовність та невизначеність деяких звичних синтаксичних кваліфікацій та ярликів.

З розвитком учення про словосполучення були спроби по-іншому визначати функцію цієї мовної одиниці. Так, О.М. Галкіна-Федорук дає дефініцію словосполучення, включаючи в нього функціональну характеристику: „Словосполученням називається поєднання двох або більше слів, які служать вираженням понять про явища дійсності у їх зв'язках та відношеннях” [Галкіна-Федорук 1964: 6]. На функції вираження відношень наполягають і деякі інші лінгвісти, проте вони часто не однастайні в питанні про те, між чим, власне, існують ці відношення (між членами словосполучення, між двома (декількома) поняттями або групами понять). Крім того, піддається сумніву, що словосполучення виражає відношення. Пор.: у висловленні *приїзд батька був неочікуваним для всіх* сполучення *приїзд батька* називає неочікуваний для всіх факт, а не відношення; словосполучення *книги батька* відношень не виражає, більше того, залишається незрозумілим, ким є батько – автором книг чи їх власником.

Цікавим є підхід Н.І. Філічевої до визначення функції словосполучення. На її думку, словосполучення беруть участь у процесі комунікації тільки через речення, тому „поряд з номінативною функцією словосполучення характеризується й певною комунікативною функцією” [Філічева 1969: 32]. Напрямок комунікації у більшості словосполучень, як наголошує дослідниця, один – конкретизація, деталізація, уточнення вже відомого слухачу або читачу про предмети, явища, процеси. У зв'язку з такою спрямованістю здійснюваної в словосполученнях комунікації комунікативність, властиву їм, Н.І. Філічева називає „частковою” на відміну від комунікативності загальної, яка притаманна реченню. Оскільки комунікативність словосполучення найбільш повно проявляється в складі речення, дослідниця знаходить підстави назвати її також „відносною комунікативністю” на відміну від комунікативності „абсолютної або повної”, властивій реченню [Філічева 1969: 32].

Думка про те, що не тільки речення в цілому, але й окремі їх частини дещо повідомляють, неодноразово висловлювалася в лінгвістиці. Така думка наявна у зв'язку з критикою монопредикативності простого речення і супроводжується висуненням цілої низки понять, покликаних служити „містком” між традиційними поняттями предикативного і непредикативного зв'язку. Так, ще О.О. Шахматов писав про явище „неповної предикативності”; О.М. Пешковський кваліфікував відокремлення як конструкції, що мають значення додаткового повідомлення. Пізніше стали опрацьовуватися поняття напівпредикативності, „потенційної”, „послабленої” предикативності та ін. Щодо словосполучення, то воно, будучи непередикативним утворенням, тісно пов'язано з предикативними структурами. Цю думку підтверджують дериваційні можливості багатьох словосполучень, пор.: *посивіла людина ← людина посивіла; біг спортсмена ← спортсмен біжить ← спортсмен, який біжить* і под.

Визначаючи функцію словосполучення як значимої мовної одиниці, ми будемо спиратися на концепцію Т.О. Туліної, яка ґрунтується на понятті ситуації. Т.О. Туліна акцентує увагу на тому, що в синтаксичних роботах (пор. праці Т.Б. Алісової, Б.Н. Головіна, Г.О. Золотової, П.С. Кузнецова та ін.) дедалі частіше стало опрацьовуватися поняття ситуації, покликаної позначати відтинок позамовної дійсності, певним чином описаний словесно [Туліна 1976: 8]. Оскільки ситуація може бути складною і включати певну кількість мікроситуацій, можна твердити, що висловлення (комунікативна одиниця) може містити повідомлення про декілька простих ситуацій – основну і другорядні. Таким чином, ситуація – це „фрагмент дійсності, осмислений мовною свідомістю” [Туліна 1976: 10]. Т.О. Туліна розмежує ситуації в межах висловлення, що має форму простого речення, за ознакою синтаксичної оформленості, за ступенем означеності. Основною ситуацією вважається та, яка виражена максимально повно в процесі реалізації компонентів структурної схеми, а другорядною (мікроситуацією) ту, яка більш або менш повно позначена словосполученнями в процесі розгортання структурної схеми. При цьому Т.О. Туліна керується критерієм структурованості змісту, який, на її

погляд, є досить об'єктивною і надійною підставою для виділення основної і другорядних ситуацій. Отже, функція словосполучень полягає в тому, що вони є „частковими знаками ситуації, які несуть одиничні порції інформації про неї” [Тулина 1976: 17]. Семантична вага словосполучення у висловленні, таким чином, визнається набагато більшою, ніж семантична вага слова. Складність і багатство семантичних відношень у словосполученнях не дозволяє вважати його тільки співвіднесеним зі словом складним найменуванням, а „примушує бачити в ньому проміжну ланку між словом і висловленням, яка стоїть ближче до останнього завдяки своїй можливості служити формою предикативної структури” [Тулина 1976: 18].

Традиційне порівняння словосполучення зі словом і реченням для визначення його основних ознак дозволяє досить чітко (за винятком двох характеристик, про які ми говорили вище) розмежувати ці мовні одиниці. Проте спираючись тільки на це порівняння, на нашу думку, навряд чи вдасться повною мірою визначити основні ознаки такої суперечливої мовної одиниці, як словосполучення.

Словосполучення не є найпростішою (елементарною) одиницею синтаксису (пор. елементарні одиниці інших мовних рівнів, наприклад, фонему чи морфему), оскільки речення під час аналізу не членується на словосполучення без залишку. Так, наприклад, у складі речення *Він спішиться, іде скорим кроком вгору, а вона стоїть, як на вуглях, люта на себе, що запізно його побачила і не мала вже спроможності схватитися перед ним* (О. Кобилянська), окрім словосполучень *скорим кроком, іде скорим кроком, іде вгору, люта на себе, його побачила, запізно побачила, не мала вже спроможності схватитися, спроможності схватитися, схватитися перед ним*, можна виділити й інші компоненти: *він спішиться; він іде; вона стоїть; на себе; як на вуглях; перед ним; спішиться, іде; побачила і не мала вже спроможності схватитися*.

Оскільки при членуванні речення на словосполучення в остачі можуть опинитися й інші одиниці, утворені поєднанням слів, то саме словосполучення постає як один із членів розгалуженої системи різноманітних сполук слів, представлених у реченні. Тому розкрити специфічні особливості словосполучення, установити його диференційні ознаки можна лише на фоні всієї системи. Таке порівняння дає можливість відмежувати словосполучення не тільки від одиниць інших мовних рівнів (слова і речення), а й від на перший погляд структурно однопланових поєднань слів.

Окрім словосполучень, у структурі речення виділяються такі сполуки: а) сурядні ряди; б) поєднання службового і повнозначного слів; в) аналітичні форми слів; г) різноманітні види відокремлень. Ці типи поєднань слів у реченні характеризуються своїми специфічними ознаками, які суттєво відрізняють їх одне від одного. Деякі лінгвісти (пор. роботи Н.І. Філічевої) продовжують цей перелік такими поєднаннями слів, як предикативні конструкції і сполуки модальних дієслів з інфінітивом. Проте зарахування предикативних конструкцій до цього переліку є нелогічним, адже вони, власне, й утворюють речення. Щодо сполук модальних дієслів з інфінітивом, ми зараховуємо їх до особливого підвиду словосполучень – цілісних (синтаксично зв'язаних) словосполучень.

Словосполучення відрізняються від деяких з перерахованих вище поєднань слів за ступенем залежності від загального ладу та інтонаційного забарвлення речення. Так, синтаксичні відношення між компонентами словосполучень *здибає батька-матір, розвідається про них, одного з своїх тодішніх людей, побачить одного з своїх тодішніх людей* не виявляють залежності від загального ладу та інтонаційного забарвлення речення *Може, здибає батька-матір, розвідається тепер про них, може, кого хоч одного з своїх тодішніх людей побачить, зустрине* (О. Кобилянська). Проте в цьому реченні є поєднання слів, які залежать від загального ладу та інтонаційного забарвлення всього речення, тобто від ознак, що перебувають за межами даних поєднань слів. До таких сполук можна зарахувати наявні в аналізованому реченні відокремлені компоненти (вставні слова зі значенням припущення *може*), а також сурядні компоненти (*здибає, розвідається, побачить, зустрине*). Форма і відокремлених, і сурядних компонентів речення обов'язково включає в себе певні інтонаційні характеристики, пор.: *Мав уста, повні невисловленого крику життя, а в голові, наче в вулію, вовтузився рій задумів, помислів, постанов* (Б.-І. Антонич); *Рудяво-сивий, великий, як костистий старий віл, важко ходить старий граф по кімнатах, нахнюпивши стріху брів на суворо-іронічні очі* (В. Винниченко); *Розбурхалася хмар армада, – а ти, опалена, в огні, ти, вся любов і вічна зрада, летіла охляп на коні* (І. Драй-Хмара), тоді як форма словосполучень таких характеристик не має.

Словосполучення являє собою не відтворювану в готовому вигляді, а конструйовану за певною структурною схемою (моделлю) у процесі мовлення синтаксичну одиницю. Тобто більшість словосполучень сучасної української мови є вільними. Це проявляється передусім в тому, що „кожне з повнозначних слів у його складі може бути замінене будь-яким іншим словом того самого формального класу, від чого граматична сутність словосполучення не зміниться” [Филичева 1969: 13]. Пор.: *купити (придбати, взяти, обміняти, вкрасити, поцупити) книгу (зошита, коня, стіл, квіти, ляльку, будинок, ділянку, автомобіль, людину); синя (червона, біла, фіолетова, синьо-чорна, вишнева, лимонна) сукня (спідниця, блуза, сорочка, майка, кепка); іти (бігти, марширувати, крокувати, рухатися, пересуватися, чвалати, чимчикувати, плентатися) повільно (не поспішаючи, ледве-ледве, ліниво, без поспіху) і под. Навіть у цілісних (синтаксично зв'язаних) словосполученнях у переважній більшості випадків простежується таке явище, пор.: *п'ять (шість, сім, дев'ятнадцять, сорок, двісті вісімдесят дев'ять) столів (стілців, будинків, автомобілів, коней); батько (брат, друг, кум, чоловік) з матір'ю (сестрою, дочкою, подругою, громадянкою); один (хтось, якийсь, дехто, п'ятий, ніхто) з групи (класу, гурту, юрби, натовпу, інституту) і под.**

Необмеженості граматичної сполучуваності протистоїть певна обмеженість лексичної сполучуваності компонентів словосполучення. Так, граматично допустиме словосполучення *цегляний огірок* сприймається як абсурд через неможливість лексичного поєднання слів *цегляний* та *огірок*. Така лексична несумісність є наслідком того, що в реальній дійсності відсутній зв'язок між предметом, названим іменником *огірок*, і властивістю, позначеною прикметником *цегляний*. О.І. Федоренко наголошує, що „основним конструктивним правилом чи закономірністю лексичної сполучуваності слів є закон семантичного узгодження, який зводиться до повторення семантичних ознак (сем) у лексичних значеннях слів, які утворюють словосполучення” [Федоренко 2004: 15].

Разом з тим, у розмовному мовленні та, особливо, у художньому мовленні часто використовуються оказіональні або цілісні метафоричні словосполучення, компонентами яких є, як правило, лексично несумісні слова, пор: *У своїх блискучих чоботях і вузьких штанах з круглими, як труби, холошами вони нагадували табунець цибатих тонконогих журавлів* (О. Гончар); *Хоч би ж забути на часинку той темний похорон без мар – як звірі й тіла отласинку істягнуть з білих костамир* (Л. Костенко); *Ми чуєм трав зелений крик, Дощів задумані рефрени, Це травень, вічний еретик, Так з-під землі бомбить зелено На рівні вічних партитур!* (І. Драч).

За ознакою „свободи” граматичної та лексичної сполучуваності компонентів словосполучення відрізняються від аналітичних форм слів. Так, наприклад, аналітичні форми майбутнього часу, наказового способу дієслова або ступенів порівняння якісних прикметників „являють собою складні неподільні сполучення часткового і повного слова, еквівалентні граматичній формі повного слова” [Гухман 1955: 345], пор.: *буду працювати, будуть відповідати, хай пишуть, нехай ідуть, більш розумний, найбільш корисний* і под. В аналітичних формах слів один з компонентів, який, власне, і є виразником граматичного значення всієї сполуки (дієслово *бути*, частки *хай, нехай*, слова *більш, менш, найбільш, найменш*), фіксований. Слід зазначити, що навіть у сполуках фазових і модальних дієслів з інфінітивом, які є, на нашу думку, цілісними словосполученнями і яким властива певною мірою граматикалізація, не відбувається повністю перетворення одного з компонентів на часткове слово-виразник тільки граматичного значення. Пор. можливість заміни модальних або фазових слів одне одним у цілісних словосполученнях: *мушу (маю, повинен, зобов'язаний) працювати; почав (розпочав, заходився) копати; закінчив (припинив, кинув, завершив) писати* і под.

Словосполучення являє собою „щільну семантичну і структурну єдність, характерною властивістю якої є наявність певної смислової цілісності, семантичної завершеності” [Филичева 1969: 18]. Ця властивість відрізняє словосполучення від тих поєднань слів у складі речення, які не мають смислової завершеності, а саме від сполук повнозначного і службового слів, пор.: *на стільці і сидіти на стільці, на запитання і відповів на запитання, на вимогу і зупинився на вимогу* і под. Як бачимо, розглядаючи тільки іменниково-прийменникові конструкції (*на стільці, на запитання, на вимогу*) важко визначити, чому при однаковому прийменникові іменник вживається то в місцевому, то в знахідному відмінку. Вживання різних відмінків ніби вказує на відсутність ще одного компонента. І тільки після додавання такого компонента (дієслова) отримуємо дієслівно-іменні словосполучення, які характеризуються необхідною семантичною завершеністю (*сидіти на стільці, відповів на запитання, зупинився на вимогу*). Основою семантичної завершеності словосполучення є наявність у його складі не менше, ніж двох повнозначних слів, які утворюють його „семантичний і структурний кістяк” [Филичева 1969: 19].

За ступенем семантичної завершеності словосполучення відрізняється від речення. Речення як основна одиниця мовлення характеризується таким високим ступенем смислової завершеності, який не може бути властивий словосполученням, адже словосполучення „являють собою одиниці особливого порядку – одиниці в будові мовлення, певні шматки мовлення, але не мовлення як таке” [Смирницький 1957: 50].

Словосполучення, на відміну від інших поєднань слів у складі речення (зокрема на відміну від сурядних конструкцій), характеризується структурною замкненістю. Структурна замкненість проявляється передусім в наявності у словосполученні стрижневого компонента, якому підпорядковується інший (інші) компонент. На цю структурну рису словосполучень звертають увагу багато дослідників [Ахманова 1955; Валгіна 1991; Загнітко 2001; Молошная 1975; Рагаўцоў 2001]. Учені наголошують, що включення словосполучення у структуру речення, поєднання його з іншими компонентами речення здійснюється через стрижневе слово, яке зазнає відповідних формальних перетворень. У деяких словосполученнях організаційна роль головного компонента стає такою значною, що залежний компонент уподібнюється до стрижневого абсолютно у всіх граматичних формах, пор.: *Чорніло згарище, і голий димар підіймався над ним, як сурма великого горя* (О. Гончар); *Він мав колись унаслідити поля по своім батьку й був найчеснішим хлопцем в селі* (О. Кобилянська); *Тим часом він, мов сам цар ночі, потрясав люто і гордо головою, з якої спадало довге чорне кучеряве волосся на плечі, як ознака вільної людини* (О. Кобилянська).

Характеризуючись структурною замкненістю, словосполучення організується за певною структурною схемою (моделлю), яка існує самостійно поза моделлю речення.

Зовсім інше можемо спостерігати в сурядних конструкціях, де всі члени є рівноправними і доповнюють одне одного і де не можна говорити про якусь структурну схему, пор.: *У палати королівські загостили жалі і туга, – се були найвищі гості, та прийшли без етикету* (Леся Українка); *І в писарстві, і в крамарстві йому так*

пощастило, що через десять років він...зробився з писаря значною особою в місті (Б. Грінченко); Вона не повертається й не кличе Софі: вона знає, що два кроки від неї...їде невеличка, струнка, худенька поstatt (В. Винниченко).

На нашу думку, проведене порівняння словосполучень не тільки зі словом і реченням, а також з іншими типами поєднань слів у межах речення сприяє більш глибокому проникненню в природу словосполучення, більш повному усвідомленню його специфіки як особливої мовної одиниці.

Отже, можемо виділити такі ознаки словосполучення як значимої мовної одиниці:

- словосполучення – це непередикативна синтаксична одиниця-конструкція;
- словосполучення складається щонайменше з двох повнозначних компонентів, між якими наявні субординативні відношення, тобто один з цих компонентів – стрижневий (головний), а інший – залежний (підпорядкований);
- словосполучення будується на основі підрядного прислівного зв'язку;
- у словосполученні активно виявляються граматичні категорії стрижневого слова;
- словосполучення не відтворюється в готовому вигляді, а конструюється за певною структурною схемою (моделлю) в процесі мовлення;
- структурна схема (модель) словосполучення існує поза структурною схемою речення;
- структурна схема (модель) словосполучення не залежить від загального інтонаційного забарвлення речення;
- словосполучення є семантично завершеною одиницею;
- словосполучення є структурно замкненою одиницею;
- словосполучення передбачає необмежену граматичну сполучуваність у межах лексично сполучуваних слів;
- функція словосполучень полягає в тому, що вони є частковими знаками ситуації, які несуть одиничні порції інформації про неї.

Установлені ознаки словосполучення дозволяють запропонувати таку дефініцію: **словосполучення – це семантично завершена і структурно замкнена непередикативна синтаксична одиниця-конструкція, яка будується за певною структурною схемою на основі підрядного прислівного зв'язку і є частковим знаком ситуації.**

Отже, словосполучення як специфічна мовна одиниця потребує ще глибокого теоретичного вивчення, адже його диференційні ознаки ще до кінця не встановлені.

Література

- Ахманова 1955: Ахманова, О.С. Словосочетание [Текст] / О.С. Ахманова // Вопросы грамматического строя. – М.: Изд-во АН СССР, 1955. – С. 452–460.
- Валгина 1991: Валгина, Н.С. Синтаксис современного русского языка: учебник для вузов по специальности „Журналистика” [Текст] / Н.С. Валгина. – М.: Высш. шк., 1991. – 432 с. – ISBN 5-06-002013-4.
- Виноградов 1954: Виноградов, В.В. Вопросы изучения словосочетаний [Текст] / В.В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1954. – № 3. – С. 3-24. – Библиогр.: с.24.
- Галкина-Федорук 1964: Галкина-Федорук, Е.М. Введение в синтаксис [Текст] / Е.М. Галкина-Федорук // Современный русский язык. – Ч. 2. – М.: Изд-во МГУ, 1964. – 356 с.
- Гухман 1955: Гухман, М.М. Глагольные аналитические конструкции как особый тип сочетаний частичного и полного слова (на материале истории немецкого языка) [Текст] / М.М. Гухман // Вопросы грамматического строя. – М.: Изд-во АН СССР, 1955. – С. 322–361.
- Загнітко 2001: Загнітко, А.П. Теоретична грамати́ка української мови: Синтаксис: монографія [Текст] / А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с. – ISBN 966-7277-90-9.
- Мельничук 1972: Мельничук, О.С. Словосполучення [Текст] / О.С. Мельничук // Сучасна українська літературна мова / за заг. ред. акад. АН УРСР І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 51–117.
- Молошная 1975: Молошная, Т.Н. Субстантивные словосочетания в славянских языках [Текст] / Т.Н. Молошная. – М.: Наука, 1975. – 237 с.
- Прокопович 1966: Прокопович, Н.Н. Словосочетание в современном русском литературном языке: монография [Текст] / Н.Н. Прокопович. – М.: Просвещение, 1966. – 399 с.
- Рагаўцоў 2001: Рагаўцоў, В.І. Сінтаксіс беларускай і рускай моў: Дыскусійныя пытанні [Текст] / В.І. Рагаўцоў. – Мн.: Універсітэцкае, 2001. – 199 с. – ISBN 985-09-0408-9.
- Смирницкий 1957: Смирницкий, А.И. Синтаксис английского языка [Текст] / А.И. Смирницкий. – М.: Изд-во лит-ры на иностранных языках, 1957. – 286 с.
- Сухотин 1950: Сухотин, В.П. Проблема словосочетания в современном русском языке [Текст] / В.П. Сухотин // Вопросы синтаксиса современного русского языка. – М.: Учпедгиз, 1950. – С. 127–182.
- Тулина 1976: Тулина, Т.А. Функциональная типология словосочетаний: монография [Текст] / Т.А. Тулина. – К.-Одесса: Вища шк., 1976. – 176 с.

Удовиченко 1968: Удовиченко, Г.М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові: монографія [Текст] / Г.М.Удовиченко. – К.: Наук. думка, 1968. – 288 с.

Федоренко 2004: Федоренко, О.І. Лексична сполучуваність компонентів сталих дієслівно-субстантивних виразів типу *to give a smile, to have a look, to make a suggestion* у сучасній англійській мові : автореф. канд. філол. наук. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. – 22 с. (спеціальність 10.02.04 – германські мови).

Филичева 1969: Филичева, Н.И. О словосочетаниях в современном немецком языке [Текст] / Н.И. Филичева. – М.: Высшая шк., 1969. – 205 с.

Ярцева 1955: Ярцева, В.Н. Предложение и словосочетание [Текст] / В.Н. Ярцева // Вопросы грамматического строя. – М.: Изд-во АН СССР, 1955. – С. 436–451.

Автор статті, проаналізував традиційний підхід к определению словосочетания как языковой единицы, излагаєт собственный взгляд на эту проблему. В статье предлагается авторское определение словосочетания как особенной синтаксической единицы-конструкции, которое основывается на установленных дифференциальных признаках этой языковой единицы.

Ключевые слова: словосочетание, структурная схема словосочетания, непредикативная конструкция, подчинительная связь, ситуация.

The author of an article, having analysed the traditional approach to a word-combination definition as language unit, states own opinion at this problem. In article author's definition of a word-combination as especial syntactic unit-design which is based on the established differential signs of this language unit is offered.

Keywords: word-combination, structural diagram of word-combination, non-predicative design, subordinative connection, situation.

Надійшла до редакції 30 серпня 2010 року.

Оксана Боговик

ББК Б 74=81.1

УДК 81'1

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА КАТЕГОРІЯ ВАЛЕНТНОСТІ ПРЕДИКАТІВ ЗНАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті простежено необхідність наукового осмислення організації речення з предикатами знання. Зроблена спроба встановлення їхньої валентності та дослідження предикатів поля знання в порівняльному аспекті: в англійській, українській та російській мовах.

Ключові слова: валентність, категорія валентності, предикат, предикати знання, семантико-синтаксичний аналіз.

Актуальною проблемою сучасного мовознавства є вивчення граматичної категорії валентності. Значний внесок у дослідження валентності у своїх працях в різний час зробили В.Г. Адмоні, Й.Ф. Андерш, І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко, Г.О. Золотова, Н.Л. Іваницька, М.Д. Степанова та ін. Увага науковців до цього питання пояснюється тим, що основний виразник структури пропозиції – це предикат, який «містить у собі макет майбутнього речення і програмує набір позицій для семантичних наповнювачів» [Леута 1998: 25]. Валентність предиката визначають як властивість «прогнозувати кількість аргументів, їхню якість, відношення між ними і детермінувати форму їх вираження» [Загнітко 1996: 190]. Завданням сучасного мовознавства є дослідження категорії семантико-синтаксичної валентності на рівні теоретичної морфології та синтаксису, оскільки вона стосується фундаментальних питань сучасної граматики.

Конститутивну роль у формуванні речення відіграє предикат, що визначає кількісний склад та якісний характер непридикатних компонентів. Цю властивість предиката визначають як його валентність (у мовознавстві «валентність» розуміють як сполучуваність одиниць певної мови). С.Д. Кацнельсон окреслював завдання предиката в реченні, як здатність відкривати «місця» для своїх предикандумів, «тим самим визначаючи репертуар семантико-граматичних функцій, збагачуючись якими, субстанційні значення отримують доступ до цих «місць»» [Кацнельсон 1972: 201].

У дослідженнях теорії валентності виокремлюють три етапи: 1) сприйняття проблеми валентності мовних одиниць як загальнотеоретичної; 2) класифікація предикатів, причому не лише дієслівних; 3) вивчення проблем валентності на матеріалі конкретних мов. Предикат є носієм активної валентності, адже він визначає кількість і специфіку іменинкових компонентів як носіїв пасивної валентності та особливості семантико-синтаксичних відношень, що передаються ними.